

שקמתי דבורה

מה מקור המילה לשקם? מעיון ברוב המילונים נראה שזו מילה מחודשת של העברית המודרנית שתחילתה צירוף האות ש"ן לשורש ק"ם והמשכה ביצירת שורש חדש שק"ם. אך נראה שיש למילה זו מקור ושימוש קדום במדרש על המקרא.

מדרש תהלים (שחר טוב; בובר) מזמור ג – שאלת ר' שמואל בר נחמן

ר' שמואל בר נחמני עלה מבבל בשביל לשאול שלושה דברים. מצא את יונתן איש הבירה, אמר ליה: מה שכתוב: "חָדְלוּ פְּרִזּוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חֲדְלוּ עַד שְׁקִמְתִּי דְבוֹרָה שְׁקִמְתִּי אִם בְּיִשְׂרָאֵל" (שופטים ה ז). אמר ליה יונתן: העיירות הקטנות שחרבו בימי סיסרא, כיון שעמדה דבורה נעשו אימהות,¹ הדא כמה דאת אמר: "לבד מערי הפרזי הרבה מאד" (דברים ג ה).

ר' שמואל בן נחמן או בר נחמני עולה מבבל לארץ "בשביל לשאול שלושה דברים". אחת משאלותיו, ובה נתמקד, הייתה על פסוק לכאורה קשה בשירת דבורה.² ראו הביקורת בגמרא פסחים סו ע"ב, על דברים אלה של דבורה שנשמעים כיוהרה: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המתיהר, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו ... אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו - מדבורה, דכתיב: חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל וגו' וכתב: עורי דבורה עורי עורי דברי שיר וגו'". היינו, שברק נצטרך לעורר את דבורה. ראו שם גם הביקורת על הלל שהוא החכם שנהג ביוהרה ונסתלקה ממנו חכמתו. ורש"י מפרש על הפסוק בשופטים: "שקמתי - כמו שקמתי". התשובה שר' יונתן נותן לר' שמואל בן נחמן היא שמדובר על "העיירות הקטנות שחרבו בימי סיסרא, כיון שעמדה דבורה נעשו אימהות". אז מה אומרת דבורה? אני שיקמתי אם בישראל. אני הוא ששיקמתי את הכפרים שנחרבו בימי סיסרא והפכתי אותם לעיר ואם בישראל. והרי לנו שימוש של המילה לשקם במשמעותה של ימינו ומפי דבורה הנביאה (עפ"י המדרש על הפסוק)!

אפשר שדרשה זו על השיקום או הקימום בארץ השפיעה על ר' שמואל בר נחמן - אפשר שתורת ארץ ישראל בכללותה ותשובות אחרות שקיבל מחכמי הארץ. כך או כך, ר' שמואל בן נחמן לא חזר לבבל ונשאר בארץ והפך לאחד מחשובי חכמי ארץ ישראל ודרשניה בדור האמוראים השני-שלישי. וזכה לימים לכינוי "בעל אגדה (הגדה)".³

מחלקי המים

¹ הינו ערים גדולות שיש להם כפרים מסביב: מטרופוליס.
² שתי שאלות האחרות היו גם הם על פסוקים במקרא, על הפסוק בדניאל ט ט: "לה' אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בר' - ממנו משתמע שהקב"ה עושה חסדים עם עם ישראל גם כאשר הם חוטאים, ועל הפסוק בשמואל ב יט כא, דברי שמעי בן גרא לדוד: "וְהִנֵּה בְּאֵתֵי הַיּוֹם רָאשׁוֹן לְכָל בַּיִת יוֹסֵף לְרִדְתָּ לְקִרְאֵת אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ".
³ ראו תואר זה בבראשית רבה על בריאת האורה, בויקרא רבה לא א על הפסוק: "צדקתך כהררי אל", איכה רבה בובר פרשה ג, מה פירוש: "סכותה בענן לך מעבור תפילה" ועוד.